CURSUL 8: GRUPURI DE PERMUTĂRI

SAI

1. Grupuri de permutări

Reamintim că, dată fiind o mulţime nevidă A,

$$S_A = \{f \in A^A \mid f \text{este bijectivă}\}$$

este grup în raport cu operaţia de compunere.

Noi vom face în acest curs referire la grupurile $S_n \overset{\text{not}}{=} S_{\{1,2,\ldots,n\}}$, $n \in \mathbb{N}^*$.

Observaţia 1. Pentru orice $n \in \mathbb{N}^*$ avem $|S_n| = n!$.

Observaţia 2. S_n este ciclic pentru $n \in \{1, 2\}$.
S_n este necomutativ pentru orice $n \geq 3$.

2. Descompuneri ale permutărilor

Definiţia 3. O permutare $\sigma \in S_n$ se numeşte *ciclu* dacă există $k \in \mathbb{N}^*$ şi $\{i_1, i_2, \ldots, i_k\} \subset \{1, 2, \ldots, n\}$ astfel încât $\sigma(i_r) = i_{r+1}$ pentru orice $r \in \{1, 2, \ldots, k-1\}$, $\sigma(i_k) = i_1$, iar $\sigma(j) = j$ pentru orice $j \in \{1, 2, \ldots, n\} \backslash \{i_1, i_2, \ldots, i_k\}$. Notăm un astfel de ciclu prin $(i_1, i_2, \ldots, i_k)$, numărul k se numeşte *lungimea* ciclului, iar mulţimea $\{i_1, i_2, \ldots, i_k\}$ poartă numele de *orbita* ciclului.

Observaţia 4. $(i_1, i_2, \ldots, i_k)^{-1} = (i_k, i_{k-1}, \ldots, i_1)$.

Observaţia 5. Permutarea inversă unui ciclu este tot un ciclu!

Definiţia 6. Numim *transpoziţie* orice ciclu de lungime doi.

Observaţia 7. $(i_1, i_2, \ldots, i_k) = (i_1, i_2)(i_2, i_3) \ldots (i_{k-1}, i_k)$, deci orice ciclu este produs de transpoziţii.

Definiţia 8. Două cicluri din S_n se numesc *disjuncte* dacă orbitele lor sunt disjuncte.

Propoziţia 9. Orice două cicluri disjuncte comută.

Demonstraţie: Fie $c_1, c_2 \in S_n$ două cicluri disjuncte şi $i \in \{1, 2, \ldots, n\}$. Întrucât orbitele ciclurilor considerate sunt disjuncte, i nu poate aparţine ambelor orbite.

Dacă $c_1(i) = i$, atunci $(c_1c_2)(i) = c_1(c_2(i)) = c_2(i) = c_2(c_1(i)) = (c_2c_1)(i)$.
Dacă $c_2(i) = i$, atunci $(c_2c_1)(i) = c_2(c_1(i)) = c_1(i) = c_1(c_2(i)) = (c_1c_2)(i)$. $\square$

Observaţia 10. Calcule similare celor din demonstraţia propoziţiei 9 conduc la concluzia că pentru orice cicluri disjuncte[1] $c_1, c_2, \ldots, c_r$ şi pentru orice $k \in \{1, 2, \ldots, n\}$ există $j \in \{1, 2, \ldots, r\}$ astfel încât $(c_1c_2 \ldots c_r)(k) = c_j(k)$.

Teorema 11. Orice permutare din S_n se poate scrie ca produs de cicluri disjuncte. Abstracţie făcând de ordinea factorilor, această scriere este unică.

Demonstraţie: Pentru $\sigma \in S_n$ notăm $\mathcal{M}_\sigma = \{k : \sigma(k) \neq k\}$. Vom demonstra prin inducţie după $m = |\mathcal{M}_\sigma|$ că orice permutare σ se poate scrie în mod unic ca produs de cicluri disjuncte ale căror orbite sunt conţinute în $\mathcal{M}_\sigma$.
Dacă $e = c_1c_2 \ldots c_r$ cu factorii din membrul drept cicluri disjuncte, atunci, conform observaţiei 10, $c_1 = c_2 = \ldots = c_r = e$. Acest lucru probează afirmaţia teoremei pentru $m = 0$.
Să considerăm acum o permutare $\sigma \in S_n$ cu $m = |\mathcal{M}_\sigma| > 0$. Există atunci $k \in \{1, 2, \ldots, n\}$ cu $\sigma(k) \neq k$. Cum $k_\sigma \overset{\text{def}}{=} \{\sigma(k), \sigma^2(k), \ldots\} \subset \{1, 2, \ldots, n\}$, k_σ este finită, deci există $i < j$ astfel încât $\sigma^i(k) = \sigma^j(k)$, de unde $\sigma^{j-i}(k) = k$. Prin urmare, $\{t \in \mathbb{N}^* : \sigma^t(k) = k\} \neq \emptyset$; fie s cel mai mic element al acestei mulţimi. Este uşor de probat (temă!) relaţia $k_\sigma = \{k, \sigma(k), \ldots, \sigma^{s-1}(k)\}$; punând $c \overset{\text{not}}{=} (k, \sigma(k), \ldots, \sigma^{s-1}(k))$, constatăm că avem $\mathcal{M}_{c^{-1}\sigma} \subset \mathcal{M}_\sigma \setminus \{k\}$, deci $|\mathcal{M}_{c^{-1}\sigma}| < |\mathcal{M}_\sigma|$. Conform ipotezei de inducţie, $c^{-1}\sigma$ se scrie ca un produs $c_1c_2 \ldots c_r$ de cicluri disjuncte cu orbitele conţinute în $\mathcal{M}_{c^{-1}\sigma}$; drept urmare, $cc_1c_2 \ldots c_r$ este o descompunere a lui σ în produs de cicluri disjuncte cu orbitele incluse în $\mathcal{M}_\sigma$.
Pentru partea de unicitate, păstrând semnificaţiile de mai sus pentru k şi $c, c_1, \ldots, c_r$, considerăm şi scrierea $\sigma = \gamma_1\gamma_2 \ldots \gamma_t$ ca produs de cicluri disjuncte. Având în vedere observaţia 10, există $j \in \{1, 2, \ldots, n\}$ pentru care $\sigma(k) = \gamma_j(k)$. După o eventuală renumerotare, putem considera că $j = 1$. Ciclurile $\gamma_1, \gamma_2, \ldots, \gamma_t$ fiind disjuncte, $c^u(k) = \sigma^u(k) = \gamma_1^u(k)$ pentru orice $u \in \mathbb{Z}$, de unde $\gamma_1 = c$. Compunând acum relaţia $cc_1c_2 \ldots c_r = \gamma_1\gamma_2 \ldots \gamma_t$ cu c^{-1}, obţinem $c_1c_2 \ldots c_r = \gamma_2\gamma_3 \ldots \gamma_t$.

[1] sau chiar permutări arbitrare disjuncte, noţiunea definindu-se ca şi în cazul ciclurilor

În virtutea ipotezei de inducţie, $\{c_1, c_2, \ldots, c_r\} = \{\gamma_2, \gamma_3, \ldots, \gamma_t\}$. Ţinând cont şi de unicitatea deja probată a scrierii lui e, demonstraţia se încheie. $\square$

Corolarul 12. Orice permutare din S_n se poate scrie ca produs de transpoziţii.

Observaţia 13. Spre deosebire de descompunerea în produs de cicluri disjuncte, descompunerea unei permutări în produs de transpoziţii nu este unică.

Observaţia 14. $S_n = \langle\{(i,j) : 1 \leq i < j \leq n\}\rangle$.

Temă: Demonstraţi că:
i) $S_n = \langle(1,2),(1,3),\ldots,(1,n)\rangle$.
ii) $S_n = \langle(1,2),(2,3),\ldots,(n-1,n)\rangle$.
iii) $S_n = \langle(1,2),(1,2,\ldots,n)\rangle$.

3. Permutări pare şi impare. Signatură

Definiţia 15. Fie $\sigma \in S_n$, $n \geq 2$. O pereche (i,j), unde $1 \leq i < j \leq n$ se numeşte *inversiune* a lui σ dacă $\sigma(i) > \sigma(j)$.

Definiţia 16. Permutarea $\sigma \in S_n$ se numeşte *pară* dacă are un număr par de inversiuni; σ se numeşte *impară* dacă are un număr impar de inversiuni.

Propoziţia 17. Orice transpoziţie este permutare impară.

Demonstraţie: Inversiunile transpoziţiei (i,j), unde $1 \leq i < j \leq n$, sunt (i,k), $k \in \{i+1, i+2, \ldots, j\}$ şi (l,j), $l \in \{i+1, i+2, \ldots, j-1\}$; numărul acestora este $(j-i)+(j-1-i) = 2(j-i)-1$, care este impar. $\square$

Definiţia 18. Prin *signatura* permutării $\sigma \in S_n$, $n \geq 2$, înţelegem numărul

$$\varepsilon(\sigma) = \prod_{1 \leq i < j \leq n} \frac{\sigma(j)-\sigma(i)}{j-i}.$$

Observaţia 19. În produsul din definiţia 18 se simplifică de fapt toţi numitorii şi toţi numărătorii, la numărători rămânând câte un -1 de fiecare dată când $\sigma(j)-\sigma(i) < 0$. Prin urmare,

$$\varepsilon(\sigma) = (-1)^{\text{Numărul inversiunilor lui } \sigma}$$

Corolarul 20. a) $\sigma \in S_n$ este pară dacă şi numai dacă $\varepsilon(\sigma) = 1$.
b) $\sigma \in S_n$ este impară dacă şi numai dacă $\varepsilon(\sigma) = -1$.

Propoziţia 21. Pentru orice $\sigma, \tau \in S_n$ are loc relaţia $\varepsilon(\sigma\tau) = \varepsilon(\sigma)\varepsilon(\tau)$.

Corolarul 22. ε este morfism de grupuri de la S_n la $(\{-1, 1\}, \cdot)$.

Corolarul 23. *i)* $\varepsilon(e) = 1$.
ii) Pentru orice $\sigma \in S_n$ avem $\varepsilon(\sigma^{-1}) = \varepsilon(\sigma)$.

Observaţia 24. $\ker \varepsilon$ constă în permutările pare din S_n.

Corolarul 25. Permutările pare din S_n constituie un subgrup normal al lui S_n.

Notăm subgrupul permutărilor pare din S_n cu A_n.

Definiţia 26. A_n se numeşte *grupul altern* de grad n.

Corolarul 27. $\dfrac{S_n}{A_n} \simeq \{-1, 1\}$.

Demonstraţie: Aplicăm corolarul 22, observaţia 24 şi teorema fundamentală de izomorfism pentru grupuri. $\square$

Corolarul 28. Pentru orice $n \geq 2$ avem $|A_n| = \dfrac{n!}{2}$.

Corolarul 29. i) Orice ciclu de lungime pară este impar.
ii) Orice ciclu de lungime impară este par.

Demonstraţie: Aplicăm observaţia 7 şi propoziţiile 17 şi 21. $\square$

4. Ordinul unei permutări

Observaţia 30. Ordinul oricărui ciclu este egal cu lungimea sa.

Demonstraţie: Considerând un ciclu $\sigma = (i_1, i_2, \ldots, i_k) \in S_n$, constatăm că $\sigma^j(i_1) = i_{j+1}$, deci $\sigma^j \neq e$, pentru orice $j < k$. Demonstraţia se încheie observând că $\sigma^k = e$. $\square$

Corolarul 31. Orice transpoziţie are ordinul 2.

Propoziţia 32. Ordinul unei permutări $\sigma \in S_n$ este egal cu cel mai mic multiplu comun al ordinelor ciclurilor disjuncte din descompunerea sa standard.

Demonstraţie: Fie $\sigma \in S_n$ şi $\sigma = c_1 c_2 \ldots c_r$ descompunerea acesteia în produs de cicluri disjuncte. Notăm $t_j = \text{ord } c_j$, $j \in \{1, 2, \ldots, r\}$, şi $m = [t_1, t_2, \ldots, t_r]$. Conform propoziţiei 9, avem $\sigma^t = c_1^t c_2^t \ldots c_r^t$ pentru orice $t \in \mathbb{Z}$. Prin urmare, $\sigma^m = e$, iar $\sigma^t = e$ dacă şi numai dacă $c_j^t = e$ pentru orice $j \in \{1, 2, \ldots, r\}$ dacă şi numai dacă $\text{ord } c_j | t$ pentru orice $j \in \{1, 2, \ldots, r\}$ dacă şi numai dacă $m | t$. Afirmaţia este acum consecinţă a propoziţiei 30 din cursul 10. $\square$

5. Orice grup se scufundă într-un grup de permutări

Aşa cum arată şi titlul paragrafului, orice grup poate fi regăsit ca subgrup al unui grup de permutări. Acest lucru este consecinţă a următoarei teoreme a lui Cayley:

Teorema 33. Orice grup G este izomorf cu un subgrup al lui S_G.

Demonstraţie: Considerăm funcţia $\varphi : G \to S_G$, $\varphi(g) = h_g$, unde $h_g : G \to G$, $h_g(x) = gx$. Întrucât $h_{g^{-1}} = h_g^{-1}$, h_g este într-adevăr un element al lui S_G, deci φ este corect definită.
Pentru $g, g', x \in G$ avem $h_{gg'}(x) = (gg')x = g(g'x) = h_g(h_{g'}(x)) = (h_g h_{g'})(x)$, de unde $h_{gg'} = h_g \circ h_{g'}$. De aici obţinem faptul că φ este morfism de grupuri.
Dacă $g, g' \in G$ sunt astfel încât $h_g = h_{g'}$, atunci $g = h_g(e) = h_{g'}(e) = g'$, deci morfismul φ este injectiv. $\square$

Corolarul 34. Orice grup cu n elemente este izomorf cu un subgrup al lui S_n.

Bibliografie

[1] T. Dumitrescu, *Algebra*, Ed. Universităţii din Bucureşti, 2006.
[2] I. D. Ion, N. Radu, *Algebră*, Ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981.
[3] C. Năstăsescu, C. Niţă, C. Vraciu, *Bazele algebrei*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1986.